

YERELLEŞMEK, KENTLİLEŞMEK VE SİVİL ÖRGÜTLÜLÜK

Doç. Dr. Erol KÖKTÜRK

1. ADINA DEMOKRASİ DENİLEN ŞEY

1.1. Ülkemizde demokratikleşme ve demokrasiyi yakalama konusunda umut verici gelişmeler oluyor. Demokrasinin altyapısını kuran hoşgörü, dinleme-anlama, uzlaşma ve sevgi ilkelerinin bir araya geldiği bir ortak hükümet dönemi başladı. Halkın yaklaşık % 70'i hükümetin başarılı olmasını istiyor. Umutsuzlukların dağıldığı, daha iyimser olmak için nedenlerin çoğaldığı bir süreç yaşıyoruz. Bu oluşumların başarısı adına, insanlar bazı yükleri taşımaya bugünden hazır.

1.2. Demokrasi, demokrasinin stratejik bir hedef olarak algılanmasıyla güvencelerini bulacak. Demokrasi, gel-geç bir aşama değil, bir yaşama biçimi olarak algılanmalı. Bu anlayıştakiler çoğalıyor. Bu, sevindirici. Bu anlayışlar yayıldıkça daha emin adımlarla yürüyebileceğiz. Postal sesi olmadan, paletler yolları tırmıklamadan...

1.3. Yani adı ülkemizde hep olmuş, kendisi ise pek olamamış bir şeyi oldurma şansımız var şimdi. O günleri özlemiştir. Şimdi yaşamaya başlamanın başlangıcındayız.

1.4. Demokrasi denilince iki konu özellikle önem kazanıyor: Yerelleşme ve sivilleşme. Sivilleşme, bir terminolojiye göre, kentlileşme olarak da nitelenebiliyor. Ama burada, resmi ideolojinin dışında var olma alanı olarak algılanmalı. Demokrasi olacaksa, bu kavramlar gerçek anlamda yaşam bulursa olacak.

2. YERELLEŞME

2.1. Yerellik, günümüzde önemi giderek daha doğru kavranan, gelecekte de, merkeziciliğin karşıtı olarak daha da önem kazanacak bir olgu. Yaşanılan, havası solunan, ayakların yere bastığı yerden, beldeden, çevreden yola çıkarak toplumsal yaşama katılmak; böylece birşeylerin değişmesini, bir şeylerin iyiye gitmesini sağlamak, bunları yaparken yerel ölçeklerden evrensel ölçütlere ulaşmak isteniyor.

2.2. İstemek, örgütlenmeyi gerekli kılıyor. Yerellik geliştikçe, yerel örgütlenmelerin önemi de artacak. Yeni örgütlenme modelleri ve alanları doğacak. Ama bunların yanısıra eski örgüt yapıları gözden geçirilecek, günün koşullarına uyarlanacak. Hem düşünsel hem de yapısal olarak çağdaşlaşma yaşanacak. Ama vazgeçilemez bir sonuç var: Geleceğin toplumu daha örgütlü bir toplum olacak.

2.3. Yerelleşme, demokrasiye bir ölçek kazandırıyor. Bizim gibi küçük olmayan ülkeleri, başkentten, merkezden yönetebilme dönemi geride kaldı. Yurttaş girişimlerinin yaygınlaştığı ve güçlendiği, yerel ölçekte karar alma ve uygulama ortamlarının ve olanaklarının yaratıldığı, tabandan ve özde katılım modellerinin oluşmasını sağlayan süreçler başladığı zaman, demokrasi gerçek temellerine o-turmuş, süreklilik güvencesi kazanmış olacak.

2.4. Demokrasiye mekan boyutu, ölçek kazandırıldığında akla hemen kentler geliyor. Kentsel-kırsal ayrımının kolayca yapıldığı ülkemizde, kentsel alanlar önem ve önceliklerini koruyor, öte yandan

kentleşmenin kazandığı boyutlar, bu alanlara yeni optiklerle bakmayı kaçınılmaz kılıyor.

3. KENTLEŞME - KENTLİLEŞME - UYGARLAŞMA

3.1. Artık kentleşmeyi niceliklerle değil niteliklerle tanımlama gereği neredeyse genel kabul görüyor. Nüfusun şu kadar olması, kentleşmeyi tanımlamayı kısırlaştırıyor. Günümüzde asıl olanın bir arada olma değil, yaşama tarzlarında çağdaş olma, yani uygarlaşma olduğu iyice anlaşılıyor. Yani uygarca yaşanabilir, çağdaş yaşamın gerekleri yapılabilir mekanlar yaratma gibi bir zorunluluk var.

3.2. Bizde işler ters gidiyor: Kentsel alanlarda asıl olan, pastadan en büyük parçayı kapmak. Pasta da, pasta hani... İstanbul'da kapışılacak, saldırılacak pastanın değeri 50 trilyon lira olarak kestiriliyor. Öyle olunca, uygar yaşamının önkoşulu, bu pastanın paylaşılması oluyor. Bu ise söylenmesi kolay, yaşanması zor ve acılı bir olay. Çünkü çıkar çarpışmaları başlayınca, olayın içine vahşet giriyor, zorbalık giriyor, barbarlık giriyor.

3.3. Yani kentsel alan "paylaşılması" gereken bir alan olmaktan çıkıyor, "paylaştırılmaya" başlanıyor. Dağlar-tepeler paylaşılıyor, yollar-meydanlar paylaşılıyor... Ortada ortak bir şey bırakılmadan, her şey bireyselleştirilmek isteniyor. Öyle olunca, kent kent olmaktan çıkıyor. Bir paylaşırma arenasına dönüşüyor. Bu ise etiksel aşınmayı, çağdaş bilincin törpülenmesini, insan ilişkilerinin çözülmesini yanısıra getiriyor.

3.4. Bu ortamda insanlar yerelleşecek yerde, oralı, o kentli olacak yerde, eski değerleriyle yaşamada direniyor. Yerelleşmek diye bir kaygı taşınmıyor. "Nerelisin?" diye sorulduğunda, 30-40 yıldan bu yana İstanbul'da yaşayan, "Falanca Şehirliyim" diye yanıt veriyor. Hatta günümüzde kentler de yetmiyor, köylere doğru bir geri gidiş var. Bu durumda "Nerelisin?" sorusu, kentleşmemizin stratejik sorusu özelliği kazanıyor. Buna verilecek yanıt, kentlileşmenin düzeyini de ortaya koyacak nitelikte.

3.5. Burada bir kavramın üzerinde durmakta yarar var: Kentlileşme... Son zamanlarda sıkça kullanılan bir kavram oldu bu. Kentlileşmek, bir kentli kültürü edinmek, kentli olarak yaşamak biçiminde niteleniyor. Bu noktada olayı aslında kentlileşme olarak değil, "uygarlaşma" olarak getirmek daha doğru görünüyor. Çünkü kentli gibi davranmak için kentte oturmak gerekmiyor. Asıl olan, oturlan mekana bakılmaksızın, öyle davranabilmektir. Bunun anlamı şu: Kentlilik bilinci, uygarlık bilincidir.

3.6. Zaten Batı dillerinin çoğunda, uygarlık kavramının karşılığı olarak kullanılan sivilizasyon, kent anlamındaki "civita" sözcüğünden geliyor. Civita, sivil demek. Sivil ise, kentli. Yunanca "polis" de aynı anlamı taşıyor. "İnsan, politik bir varlıktır" özdeyişi, bu anlamdan yola çıkıldığında, "insan, kentli bir yaratıktır"a, daha doğru ve geniş anlamıyla, "insan, uygar bir yaratıktır"a dönüşüyor.

3.7. Bu sonuç çok önemli sorumlulukları da yanısıra getiriyor. Uygarlık bilinci, uygarlık değerlerine sahip çıkmayı da bir görev, hem de devredilemez bir görev olarak yüklüyor. Yani yaşanan yere sahip çıkma, oraya yapılan saldırılara karşı savunma bilincinde olma uygarlaşmanın bir sonucu. Bu bilince sahip olan Halikarnaslılar, Xanthoslular, Termessoslular kentlerini canları pahasına korumamışlar mıydı?

3.8. Bu bilincin oluşmadığı ortamda, gözlerimizin önünde yaşadığımız mekana saldırılar yapılırken üstlenilen rol, seyircilik. Ne zaman "kenti koruyan aktörler" olunacak? Olunması gerekiyor. Yoksa, buralarda uygarca yaşama şansı kalmayacak. Şimdilerde bu koruma işlevi, cezai yaptırımlardan bekleniyor. Bu bilinç oluşuncaya kadar bu gerekli görünüyor. Yani kente yapılan bu barbarca saldırıların cezai yaptırımlarını yasalarla tanımlamak, "kente karşı işlenen suç" kavramını yasalara sokmak belki caydırıcı olacak. Çünkü bugüne kadar kadar izlenen politikaların çoğu, ne yazık ki, caydırıcı değil, özendirici olmuş.

4. YARARLAR: KİŞİSEL, ÖZEL, KAMUSAL, TOPLUMSAL...

4.1. Sorunların temelinde, tüm insansal ve kurumsal edimlerde dayanılacak ölçütlerin niteliği bulunuyor. Sözün kısası, yapılacak tasarruflarda kendi bencil çıkarlarımız mı, yoksa toplumun çıkarları mı temel olacak? Bu soruya toplumcu mercekle bakıldığında yanıt, “toplum çıkarı” olacak. Ama kent gibi, iyeliğin, özellikle de toprak iyeliğinin çokça Önem kazandığı bir ortamda yararlar birbirine karışabiliyor, öncelikler değişebiliyor.

4.2. Kavramlardan “toplum yararı” ve “kamu yararı” kavramları, özellikle 1961 Anayasası’ndan bu yana toplumsal gündemimizde bulunuyor. Sosyal devletin önemli dayanaklarından biri olarak temellendirilen bu iki yarar konusunda bir görüş birliği oluşmamış, bunlar zaman zaman özdeş, zaman zaman ayrı anlamlarda kullanılmışlardır.

4.3. Prof. Ümit DOĞANAY’a göre “...kamu yararı, bu durumuyla kurulu düzenin korunmasındaki çıkar olarak yansımakta ve eğer kurulu düzen özel iyeliğe dayanıyorsa, bu durumda özel iyeliğin korunmasındaki çıkar anlamına gelmektedir.” Toplum yararı ise, “ülkede yaşayan tüm insanların ortak çıkarını anlatır. Bu durumda, bir ülkedeki düzenin toplum yararına olması zorunlu değildir. Çünkü düzenin ortak çıkarı koruyucu niteliği bir altyapı sorunudur. Daha doğrusu, altyapıyı oluşturan iyelik anlayışına bağlıdır. Bu nedenle iyeliğin salt bireysel olduğu bir ülkede, düzen toplum yararına olmaz. Ama böyle bir düzende kamu yararı gereği sınırlamalar vardır, öyleyse toplum yararı altyapıyı koruyucu değil, onu oluşturan bir kavramdır”.

4.4. Prof. Tarık Zafer TUNAYA’nın da belirttiği gibi, 1961 Anayasası, kamu yararını daha çok teknik anlamda, toplum yararını ise sosyal devlete verdiği görevlerle ilgili olarak kullanmıştır.

4.5. Bu durumda, toplumun altyapısına bağımlı olarak, yönetim örgütlenmesi anlamındaki “kamu”nun toplumu temsil etme niteliğine ve ve düzeyine göre birbirine yaklaşan ya da uzaklaşan bu yararlardan toplum yararı, iyelik hakkına ve tasarruf yetkilerine getirdiği ülkesel ve yerel ölçekteki sınırlandırmalar, yanısıra yükümlülükler nedeniyle daha geniş olanakları, kapsamlı ve nesnel çözümlere yönelik yorumları da içermektedir.

4.6. İşte kent ve çevre denilince, yerel yönetimlerin, meclislerin, bürokratların, teknokratların, kentte yaşayanların kente bakışları ve hangi yararı ön plana çıkaracakları sonucu belirliyor. Yani Prof. Fehmi YAVUZ’un deyişiyle, “kente, kasabın koyuna baktığı gibi mi bakılacak, bir ressamın bakışı gibi mi?” önemli olan işte bu bakıştır.

5. ÖRGÜTLENMELER VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

5.1. Eğer yaşadığımız mekanları koruyacaksa, eğer uygarlaşacaksa, eğer kent kültürü oluşacaksa “kendiliğinden” olmayacak. Bunlar olacaksa, örgütlü olacak. Ankara’nın velev ki İstanbul umurunda olmayabilir: İstanbul’un altında Beşiktaş, merkezi ilgilendirmeyebilir: hele hele Beşiktaş’ın Dikilitaş gibi bir mahallesinin olduğu da bilinmeyebilir. Ama buralarda yaşayanlar, yaşadıkları yerin farkında olurlarsa, daha da öte bu ölçeklerde örgütlenirlerse, buraları da, sorunlarını da fark ettirebilirler.

5.2. Evet, örgütlenmenin bir öcü olamayacağının yeni yeni anlaşılmaya başlandığı bir Ankara karşısında, yine de yerelliğimizi güçlendirmeyi boşlayamayız. Tersine eğer yerel örgütlülüğümüzü güçlendirirsek Ankara başka türlü davranamayacaktır. Yani ülkemizin en önemli konularından biri, sivil toplum alanını yaratmaktır. Bu da, örgütsüz olmaz.

5.3. Sivil toplum örgütlerinin demokrasinin dinamikleri gibi değerlendirildiği bir dönem geride kaldı. Yeni hükümetin yapacağı ilk işlerden biri, geçmiş dönemin tahribatını ortadan kaldırmak, 12 Eylül’ün zayıflattığı, yok etmeye çalıştığı sivil toplumsal örgütlenmelere, meslek odalarına, sendikalara, vakıflara, kooperatiflere, derneklere hak ettikleri yeri vermek, onları güçlendirmek, toplumsal rollerini ve işlevlerini artırarak sorunların çözümüne katkıda bulunmalarını sağlamaktır. Bu sağlandığı zaman, sivil toplum örgütlerinin demokrasinin dinamikleri değil, emniyet sübapları olduğu görülecektir.

5.4. Sivil toplum örgütlerinin, toplumsal sorunlar karşısında çözüm üretme potansiyellerinin yeterince değerlendirilememesi ülke için bir kayıptır. Bu potansiyellerin potansiyel olarak kalmaları yazıktır. Siyasete katılım, toplumsal yaşama katılım, ülke sorunlarının çözümüne katılım yalnızca sandığa gitmekle olacak şeyler değildir. Asıl olan sandığa giden yolları sivil toplum alanından yola çıkararak örmektir.

5.5. Topluma bakarken de, örgütlenmelere bakarken de, önerileri değerlendirirken de demokrasi kültürü belirleyici oluyor. O kültürün zayıf olduğu yerde kabalık, hoyratlık, saldırganlık öne çıkıyor. O kültürün özünde ve o kültürü geliştirmenin temelinde yatan hoşgörü ve uzlaşma faktörleri hep flu kalıyor. Demokrasinin piramidinin tabanının genişletilmesi gerekiyor. Bu taban dar kalınca, karar vericiler dar piramidin tepesinde yaptıkları çok küçük hareketlerle bile piramidin dengesini bozabiliyorlar. İşte bu nedenle, resmi ideoloji bir yana bırakılıp sivil toplum alanı genişletilmeli, bu alanda örgütlenme özendirilmelidir.

5.6. Kuşkusuz bu alanda kooperatifler özel bir yer tutuyor. Onca engellemelere karşın kooperatifçilik bilinci ve uygulamaları bu ülkede geliyorsa, bu eşyanın doğasındandır. Ama kooperatifçiliği de yozlaştırma eğilimleri başarılı olamadıysa, bu da örnek uygulamaları yaygınlaştırma yetkinliğini kanıtlamış yöneticilerin başarısı ve övücüdür.

5.7. Sivil toplum alanında kooperatifçilik bir de proje temelli düşünen bir alan olarak göze çarpıyor. Bu anlamda somut düşünme zorunluluğu olan bir alan burası. Sözün sökmediği, iş yapılmak zorunda olunan bir alan. Bu önemli. Çünkü katılımı da, tartışmayı da, başarıyı da somutlamak kaçınılmaz. O nedenle bu alanlarda edinilen deneyimlerin diğer alanlara, yerel yönetimlere ve hükümetlere aktarılması önem kazanıyor.

5.8. Zaten sivil toplum örgütlerinin tamamı bu başarabildiğinde, somutlamayı, projeciliği gerçekleştirebildiğinde var olma nedeni sağlanmış olacaktır. Sivil toplum alanı iş ve öneri üretebildiği, yalnızca söz değil, çözüm üretebildiği zaman güçlenecektir. Sorunların çözümü için çare, “iyi hükümetleri iş başına getirmek” değil, siyasal yaşama silahlı karışmayı önlemek, demokrasiyi, sivil otoriteyi, halkın iradesini, devlete karşı bireyi ve toplumu güçlendirmektir.

5.9. Toplumumuzda sivil demokratik kurumlar, örgütler, gruplar ve inisiyatifler “en güvenilir” duruma geldiğinde, yenileşmenin, değişimin ve gelişmenin yolu da açılmış olacak...